

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسۀ علمیه حضرت زینب (سلاما... علیها)

شهرستان یزد

موضوع تحقیق

تحلیل تطبیقی قیام امام حسین و نهضت حسینی با اهداف امام خمینی و انقلاب اسلامی

استاد: سرکار خانم یادگاری

طلبه: اشرف نصیری

مقطع: سطح دو

چکیده:	۳
بخش اول	۴
آسیبهای جامعه اسلامی در زمان قیام امام حسین (ع) و امام خمینی (ره)	۴
۱- آسیبهای اعتقادی و مذهبی	۴
۲- آسیبهای سیاسی و اجتماعی جامعه اسلامی	۶
۳- آسیبهای اقتصادی و غارت بیت المال	۷
۴- آسیبهای فرهنگی و اخلاقی	۱۰
بخش دوم	۱۲
راههای اصلاح جامعه از نظر امام حسین (ع) و امام خمینی (ره)	۱۲
۱- اصلاح اندیشه دینی و تغییر نگرش مردم نسبت به دین	۱۲
۲- نفی سازش با حکومت جور	۱۴
۳- اهمیت دادن به نقش مردم	۱۵
۴- تشکیل حکومت اسلامی	۱۶
۵- تبیین و تصریح ارزشهای اسلامی	۱۷
منابع	۱۹

چکیده:

تاریخ زندگی بشر حاکی از آن است که هر هنگام که جوامع را نابسامانی فرهنگی و اجتماعی فراگرفته است، پیامبران و مصلحان به دستور خداوند در جهت هدایت مردم و نجات و اصلاح جامعه اهتمام ورزیده اند.

اسلام به عنوان کاملترین دین الهی بر محمد (ص) نازل شد تا هم جامعه زمان وی اصلاح گردد و هم حاوی اصول دستورهایی باشد که برای آحاد بشر قابل اجرا در هر زمان پس از وی باشد و موجب هدایت و نجات جامعه گردد. در نوشته حاضر سعی بر آن است تا در یک بررسی تطبیقی از دیدگاه جامعه شناسی - تاریخی نشان دهیم که علت اساس قیام امام حسین (ع) تداوم و تجدید اسلام پیامبر (ص) است و قیام امام خمینی (ره) نیز با الهام از قیام امام حسین (ع) و در جهت تحقق اهداف آن به وقوع پیوسته است. امام خمینی (ره) خود نیز فرموده اند:

"انقلاب اسلامی ایران پرتوی از عاشورا و انقلاب عظیم الهی آن است."

فرض اساسی ما در این پژوهش این است که هر دوی این قیامها با عنایت از دستورهای کلی اسلام درباره اصلاح و تغییر جامعه به وقوع پیوسته اند و این دستورها برای همه زمانها قابل پیروی و تطبیق است. در این بررسی ما از روشی که توماس اسپریگن در کتاب "فهم نظریه های سیاسی"^(۱) پیشنهاد کرده است بهره برده ایم و بنابراین در بخش اول از دیدگاه جامعه شناسی - تاریخی آسیب های جامعه اسلامی را در زمان هر یک از دو رهبر بزرگ الهی مورد بررسی قرار می گیرد و در بخش دوم به راههای اصلاح و

شیوه هایی که این دو رهبر برای درمان آسیبها و اصلاح جامعه پیشنهاد می کنند اشاره شده است.

کلیدواژه ، امام حسین (ع) ، امام خمینی (ره) ، انقلاب اسلامی .

بخش اول

آسیبهای جامعه اسلامی در زمان قیام امام حسین (ع) و امام خمینی (ره)

هر مصلحی با توجه به تصویری که از وضع مطلوب جامعه دارد بر وضع موجود جامعه زمان خویش ایرادات و اشکالاتی وارد می‌داند و به نواقص و امراض خاصی در آن جامعه اشاره می‌کند و اینک به اختصار به آسیبها و ایرادات عمده جامعه اسلامی در زمان قیام امام حسین (ع) و قیام امام خمینی (ره) اشاره می‌شود. الگوی مطلوب جامعه در این نوشته جامعه اسلامی زمان پیغمبر (ص) در نظر گرفته شده است.

۱- آسیبهای اعتقادی و مذهبی

بررسی نحله‌های فکری و اندیشه‌های دینی نشان می‌دهد که مهمترین علل انحطاط و سقوط جامعه اسلامی بعد از رحلت حضرت رسول (ص) برداشت نادرست از دین و فهم غلط معارف اسلامی بوده است. عواملی که به بروز کژاندیشیه‌ها و گرایشهای قبیله‌ای منتهی گردید موجباتی را فراهم آورد تا کسانی که به مصادر خلافت دست می‌یافتند دین را وسیله توجیه حکومت و اهداف فردی و قومی خویش قرار دهند و جامعه اسلامی را برای مدت طولانی از منادیان واقعی توحید و اندیشه‌های اصیل مکتب اسلام بدور نگهدارند. تحقق چنین امری وقتی میسر گردید که افرادی همچون علی (ع)، سلمان فارسی، عمار یاسر و ابوذر غفاری کنار گذاشته شدند. و افرادی همانند کعب الاحبار یهودی و ابوحریره ادعای مسلمانی کردند و مفتی اعظم جامعه اسلامی گشتند و حکم بر تکفیر و تسفیق افرادی چون صحابه نستوه رسول الله (ص)، ابوذر غفاری دادند و با جعل احادیث و تفاسیر وارونه سعی کردند تا اذهان مردم را نسبت به حقیقت دین و سیره پیامبر (ص) مغشوش نمایند. علاوه بر علمای درباری فرصت طلبان و زراندوزانی چون طلحه و زبیر برای حفظ منافع مادی و اقتصادی خویش علی (ع) را متهم به کفر می‌نمودند و مقدس مآبانی چون خوارج نهروان با تاویل آیات خدا بر علی (ع) شمشیر می‌کشیدند و همه اینها نشانگر این مطلب است که در آن زمان قشر عظیمی از مردم مسلمان در درک حقیقت دین و فهم معارف اسلامی با مشکل روبرو بوده‌اند و در چنین شرایطی بنی‌امیه حاکمیت در جامعه اسلامی را به دست می‌گیرند و برای توجیه حکومت خود به ترویج نوعی

اندیشه تقدیری و جبرگرایانه می پردازند. اندیشه ای که احساس هرگونه مسئولیت اجتماعی را از انسان سلب می کرد و چون با استناد به نام خدا و اراده الهی صورت فریبنده ای داشت در ظاهر صحیح به نظر می آمد و در آستانه قیام امام حسین (ع) که با القائنات علمای درباری و احادیث جعل پرورش یافته بودند به راحتی می پذیرفتند که اگر علی (ع) شکست خورد خدا نمی خواسته تا او بر مسند حکومت باقی بماند و اگر حزب اموی زمام امور مسلمین را در دست دارد خدا چنین موهبتی به آنان عطا کرده است و بنابراین هرگونه اعتراض و انتقاد بر علیه و وضع موجود و حکومت اموی انتقاد و اعتراض بر قدرت و مشیت الهی است. در این زمان دین در امور فردی و عبادی خلاصه می گردد و بر صورت ظاهر جمعه و جماعات بیش از هر چیز دیگر تاکید می شود و بینش و روحیه مذهبی در میان اکثر قریب به اتفاق مردم به گونه ای مسموم و فلج شده است که نه تنها عاملی برای اصلاح و سازندگی جامعه به حساب نمی آید بلکه موجبات سکوت و تسلیم را نیز فراهم می سازد و صبر و سکوت تخدیر کننده ای را بر سرتاسر شبه جزیره عرب مستولی می گرداند. چنین اعتقادی مطلوب امام حسین (ع) نیست و امام با قیام خود تاکید بر این امر که می خواهند به اصلاح امت پیامبر (ص) و احیای سیره محمد (ص) و علی (ع) پردازند اولین اعتراض را براندیشه دینی رایج در جامعه زمان خود روا می دارند.

قبل از قیام امام خمینی (ره) هم ملاحظه می شود که جامعه در زمینه عقاید الهی و مذهبی دچار آسیبهای جدی است. برداشتهای دینی رایج به گونه ای است که دین به هیچ یک از امور سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه کاری ندارد و فقط امری است که به برخی از عبادات و اعمال فردی ختم می گردد و چنین برداشتی از دین همواره مطلوب طبقات حاکم بر جامعه بوده است و به وسیله حکومتهای باطل در میان مردم رواج یافته است.

در آستانه قیام ایشان با توجه به وابستگی جامعه به جوامع بیگانه شرق و غرب، مسئله جدایی دین از امور سیاسی و اجتماعی شدت یافت و با توجه به خودباختگی و الگو قرار گرفتن جوامع غربی برای حکومت و زمامداران امور چهره جدیدتری به خود گرفت. به نظر امام خمینی (ره) جامعه اسلامی از صدر اسلام به این آسیب دچار بوده است و این مسئله در دوره اخیر به اوج خود رسیده است چنانچه می فرماید:

اهمیت داده اند ولی با توجه به تفاوت‌های اساسی که از نظر زمانی و شرایط اجتماعی بین دو قیام وجود دارد مشارکت و استقبال از دو نهضت با یکدیگر قابل مقایسه و تطبیق نیستند.

در سال شصت هجری که امام حسین (ع) نهضت را شروع کردند شرایط خاص بر جامعه حاکم بود و مردم کوفه وقتی از قیام امام اطلاع یافتند از ایشان به بوسیله نامه های فراوان دعوت کردند. امام حسین (ع) هم به این استقبال مردم با همه شرایطی که بر جامعه حاکم بود پاسخ دادند تا نشان دهند که برای مشارکت مردم ارزش و اهمیت قائل هستند. دعوت مردم کوفه خود یک پدیده اجتماعی است که از قیام امام ناشی شده است و در شکل و هیات قیام تاثیر داشته است و امام برای اتمام حجت به طرف آن شهر حرکت کرد تا به ندای مردم که ایشان را به یاری طلبیدند پاسخ گفته باشد.

امام خمینی (ره) در جامعه ای متفاوت از جامعه زمان امام حسین (ع) قیام خود را آغاز نمودند و مردم در قیام امام خمینی (ره) نقش ویژه ای دارند و شرط اساسی اصلاح جامعه را آگاهی مردم می دانند و در یک دوره طولانی برای آگاه نمودن و مشارکت دادن مردم در قیام فعالیت می کنند تا آنجا که می فرمایند:

"اگر ما بتوانیم... مردم را بیدار و آگاه سازیم... حتما او را با شکست مواجه خواهیم ساخت. بزرگترین کاری که از ما ساخته ست بیدار کردن و متوجه کردن مردم است. آن وقت خواهید دید که دارای چه نیروی عظیمی خواهیم بود که زوال ناپذیر است. در عین حال راه دشوار خطرناکی در پیش داریم

ایشان بارها تاکید فرموده اند که برای اصلاح جامعه باید یک موج تبلیغاتی و فکری به وجود بیاوریم تا یک جریان اجتماعی پدید آید

۴- تشکیل حکومت اسلامی

نقش حکومتها در اصلاح و فساد جوامع بر کسی پوشیده نیست. اسلام دین جامعی است و اجرای اصول اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن بدون تشکیل حکومت ممکن نیست. برخی از علمای اسلامی بر این عقیده اند که مهمترین انگیزه امام حسین از انجام این قیام ایجاد حکومت اسلامی بوده است

امام خمینی (ره) در این زمینه می فرمایند:

"زندگی سیدالشهدا، زندگی حضرت صاحب سلام الله علیه، زندگی همه انبیاء عالم، همه انبیاء از اول، از آدم تا حالا همه شان این معنا بوده است که در مقابل حکومت جور، حکومت عدل را می خواستند درست کنند ایشان که "عدم تشکیل حکومت حق" را از مهمترین و ریشه دارترین آسیبهای جامعه اسلامی می دانند اظهار می دارند:

"اگر گذاشته بودند که حکومتی که اسلام می خواهد، حاکمی را که خدای تبارک و تعالی امر به تعیینش فرموده است، رسول اکرم تعیین فرموده؛ اگر گذاشته بودند که آن تشکیلات پیش بیاید حکومت اسلامی باشد آن وقت مردم می فهمیدند که اسلام چیست و معنی حکومت اسلامی چیست.

و لذا بهترین راه تصحیح جامعه از نظر ایشان این است که:

"توده های آگاه و وظیفه شناس و دیندار اسلامی متشکل شده، قیام کنند و حکومت اسلامی تشکیل دهند

۵- تبیین و تصریح ارزشهای اسلامی

نظام اجتماعی در هر یک از جوامع بشری به واسطه ارزشها، هنجارها و احساسات مشترک بین اعضای آن جامعه انسجام می یابد و جوامع مختلف را از یکدیگر متمایز می سازد. اسلام حاوی ارزشها و هنجارهایی است که در صورت بروز و اشاعه آنها اعضای جامعه از درون متحول می گردند و هر یک از اعمال فردی و اجتماعی آنها معانی خاص و شیوه های ویژه ای پیدا می نمایند. امام خمینی (ره) و امام حسین (ع) که وجودشان مظهر چنین ارزشهایی بود در اعتقاد و عمل به احیای آنها پرداختند و اشتیاقی در دل انسانها برانگیختند که وجودشان را دچار بیقراری و پویایی دائمی ساخت. این ارزشها و هنجارها منشأ الهی دارند و پویایی و تحرک آفرینی آنها تابع هیچ زمان و مکان خاصی نیست و با آنچه در سایر جوامع مشاهده می گردد متفاوت است.

قیام امام حسین (ع) در سال شصت هجری جولانگاه و نمایشگاه این ارزشهای متعالی بود و فرزند پیامبر با چنین نهضتی، پویایی و تحرک آفرینی دین حضرت محمد را برای همیشه تاریخ ثبت کرد. امام خمینی (ره) نیز با اقتدای به امام حسین (ع) توانست این نهضت عظیم را به ثمر رساند و مجدداً به احیای این ارزشها در جامعه اسلامی بپردازد. نمونه هایی از ارزشهای مشترک که این دو نهضت مقدس به آنها صراحت بخشید عبارتند از:

۱-ایمان به جهاد فی سبیل الله و احیای روح مجاهده و مبارزه که بر حسب آیه شریفه "قل انما اعظکم بواحدة ان تقوموا لله"

سرلوحه قیام امام خمینی (ره) قرار گرفت و خلقی را برای جهاد در راه خدا برانگیخت.

۲-احیای روحیه شهادت طلبی^(۲۱) و برترین مراحل عرفان عملی. "ولاتحسبن الذين قتلوا فی سبیل الله امواتاً"

۳-مقاومت و پایداری و پشتکار در مبارزه. "فاستقم کما امرت"

۴-احیای روحیه آزادی و ذلت ناپذیری. "هیهات منا الذلة"

۵-شجاعت و شهامت و پرهیز از مصلحت اندیشی و راحت طلبی و توجیه گری. "انی لاری الموت الا السعاده و الحیاء مع الظالمین الا برماً"

۶-احیای روحیه برادری و برابری و تساوی حقوق زن و مرد.

۷-احیای امر به معروف و نهی از منکر و سایر امور عبادی نماز، روزه، دعا.

۸-احیای جنبه های اخلاقی، مروت، ایثار و...

منابع

- ۱- اسپریگن، توماس "فهم نظریات سیاسی" ترجمه فرهنگ رجایی، انتشارات آگاه، چاپ اول ۱۳۶۵
- ۲- اورعی، غلامرضا، اندیشه امام خمینی (ره) درباره تغییر جامعه، موسسه انتشاراتی سوره، تهران، ۱۳۷۳، به نقل از صحیفه نور جلد شانزدهم، صفحه ۲۳۲
- ۳- امام خمینی (ره)، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، جلد اول، ص ۱۶۵
- ۴- شهیدی، سید جعفر، قیام حسینی (ع)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ دوازدهم، ۱۳۶۷
- ۵- امام خمینی (ره)، صحیفه نور، جلد اول ص ۴-۳
- ۶- شهیدی، سید جعفر، همان، ص ۵۲-۴۶ و ص ۸۵
- ۷- پیشین.
- ۸- امام خمینی (ره)، ولایت فقیه، انتشارات امیرکبیر تهران، ۱۳۶۰ (افست نسخه نجف)، ص ۴۲ و ۴۳.
- ۹- شهیدی، سید جعفر، همان ص ۴۶-۳۳
- ۱۰- امام خمینی (ره)، صحیفه نور، جلد هفتم، ص ۲۳
- ۱۱- امام خمینی (ره)، ولایت فقیه، ص ۱۷۷
- ۱۲- مطهری، مرتضی "حماسه حسینی" انتشارات صدرا، جلد اول، ۱۳۶۳، ۱۸۹-۱۸۶
- ۱۳- امام خمینی (ره)، قیام عاشورا در کلام و پیام امام خمینی (ره)، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ اول، بهار ۱۳۷۳، ص ۵۵
- ۱۴- پیشین

۱۵- امام خمینی (ره)، در جستجوی راه از کلام امام، انتشارات امیرکبیر، دفتر دهم، ص ۴۶

۱۶- امام خمینی (ره)، ولایت فقیه، ص ۱۷۳

۱۷- برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به کتاب "شهید جاوید" نوشته آقای صالحی نجف آبادی و کتاب "چرا حسین قیام کرد؟" نوشته مرحوم استاد محمد تقی شریعتی، نگارنده مقاله حاضر تاملاتی را بر این نظریه وارد داشته است که برای اطلاع از آن می توانید به مقاله تحلیلی از قیام امام حسین (ع) که در روزنامه "سلام" در مرداد ماه ۱۳۷۰ شمسی به نام "وحید سلامی" به چاپ رسیده است مراجعه فرمایید.

۱۸- امام خمینی (ره)، قیام عاشورا، ص ۳۸

۱۹- امام خمینی (ره)، صحیفه نور، جلد اول، ص ۱۶۷

۲۰- امام خمینی (ره)، ولایت فقیه، ۱۷۳

۲۱- برخی از صاحب نظران با توجه به تحلیلی که از اوضاع و احوال جامعه اسلامی در زمان قیام امام حسین ارائه می کنند و با استناد به روایات متعددی همان "ان الله شاء ان یراک قتیلاً" و امثال آن را با دیدگاههای مختلفی که نسبت به هم دارند، همانند مرحوم دکتر شریعتی در کتاب "حسین وارث آدم" و آقای لطف الله صافی گلپایگانی در کتاب "شهید آگاه" انگیزه و یا هدف اصلی قیام امام حسین را شهادت آن حضرت دانسته اند، نگارنده به تامل و تحلیل این نکته در مقاله ای که در پاورقی شماره ۱۷ به آن اشاره شد پرداخته است.